

SMALL TALK with RITA KOTHARI

Revisiting the city's dark (p)ages

The cultural historian-author-translator on why it is essential to confront the unpleasant, why as a society we tend to accumulate wounds, and why Hamid Kureshi's memoir, *Agnipariksha*, serves as a mirror to it all

| Ahmedabad Mirror Bureau
amfeedback@timesgroup.in
[TWEETS @ahmedabadmirror](https://twitter.com/ahmedabadmirror)

Rarely does a book cover rattle you, but *Agnipariksha* has that part covered. At first glance, you see the landscape of a city battered, bruised, traumatised and hurt. The city that was Ahmedabad back in 1969. A tale of trauma and hope set against the riots in that year, *Agnipariksha* recounts the experience of Hamid Kureshi, a staunch Gandhian who struggled to comprehend the rage directed at his community. Cultural historian-author-translator Rita Kothari makes a rare document of a period, a city and its tale of inter-faith relationships accessible to a wider readership with its English translation.

Although the riots of 1969 extended beyond *Amdavad*, the book is based entirely on events in the city. Kureshi's scene-by-scene narration is about how his house was reduced to ashes before his eyes and how his identity of being a lawyer and a Gandhian was reduced to being just a Muslim. While many would refrain opening these dark pages of history assuming it to be a Pandora's Box, Kothari finds it essential to confront the unpleasant. "*Bhuli jaav ne havey'* — when this comes from victims who want to recover from the incident, it is understandable. But unfortunately, this comes from the majority who are unaffected by it, they pretend as if this never happened. As a society we accumulate wounds instead of facing it. This book serves as a mirror."

Kothari is not 'just' a translator. Her job is not limited to giving English words to a Gujarati text. Currently working in the Liberal Arts Institute in Haryana, she has translated books including *Fence, The Stepchild or Unbordered Memories: Partition Stories from Sindh*. These are not mere linguistic and cognitive transfers as in each, you see the distinctive voice of the interpreter. "*Oh aa phool, paandada, pakshiyo kevaa saras chhe*. Literature is often considered limited to aesthetics, metaphors, and fancy words. But I believe you should have a voice, an opinion. This book was my attempt to bridge the gap between two poles which would have otherwise never crossed paths."

The text, originally written in 1969, was guarded by Kureshi for over three decades, before he finally decided to go ahead and publish it in 2003. When Kothari read it, she felt she was watching a "live telecast" of the riots. An unbiased memoir which doesn't end in anger or grudge against a community, but questions the law and order. It is a sore incident that didn't find a mention in school's history books.

Of her association with Kureshi, Kothari flipped through the pages in reminiscence. "I met him when he had almost lived his life, he was unwell. He asked me to translate the book and requested me to do it early. It was as if he knew the clock was ticking.

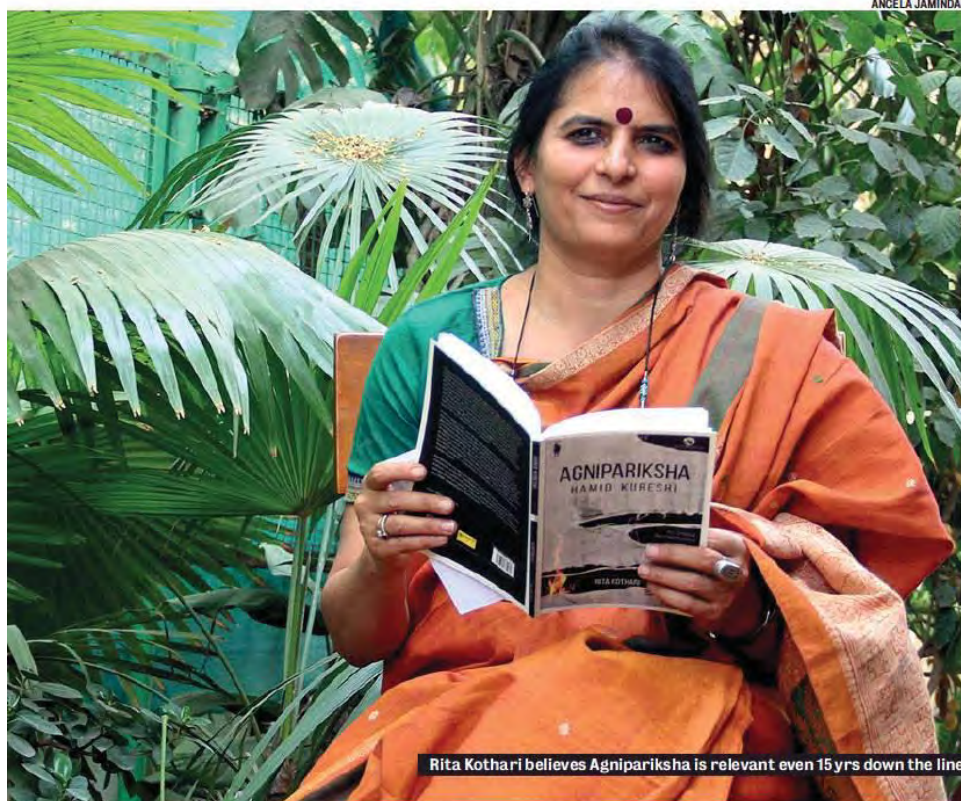
His silence was as important as his words. He showed rare dignity amid hatred, and he moved me because he seemed untouched by bitterness."

Kothari had to leave all her work aside and focus on the translation as Kureshi had requested her to finish the translation as soon as she could. She took a fellowship program in Bangalore to do the translation.

When Kureshi read the first draft, it was the tentative title 'Trial by fire' that made him uncomfortable. 'It was a test at many levels, it wasn't just about the fact that my house was burnt down,' he had said. The English title was only a literal translation of *Agnipariksha*, which included the word 'fire'. Then, why did Kureshi find 'fire' so crude? Kothari left, thinking she would discuss it some other day. A week later, he passed away. The original title (*Agnipariksha*) was then retained.

A decade and a half later, how much does Kothari think the book, the memoir holds relevance to a generation that may or may not have seen violence like the riots?

"The book holds relevance even now as the political situation is of cultural emergency. Actually, it is a pity that the book is relevant even today. I wish I could say that it is thing of yesteryear. But the political situation is still the same," Kothari signed off.

Rita Kothari believes Agnipariksha is relevant even 15 yrs down the line

Literature is often limited to aesthetics, metaphors and fancy words. This book was my attempt to bridge the gap between the two poles

સાહિત્ય એટલે સમાજને સમજવો, સાંકળવો અને અરિસો બની રહેવું: રીટા કોઠારી

❏ રીટા કોઠારી દ્વારા
હામીદ કુરેશીના પુસ્તક
અગ્નિપરીક્ષાનો અંગ્રેજી
અનુવાદ થયો

નવગુજરાત સમય > ૨૫મી જાન્યુઆરી

■ ગુજરાત લાઈબ્રેરીના પૂર્વ વકીલ હામીદ કુરેશીએ 1969ના અમદાવાદના કોમી રમખાણો પર ગુજરાતીમાં અગ્નિપરીક્ષા પુસ્તક લખેલું, જેનો અંગ્રેજી અનુવાદ સોનેપત હરિયાણાની અરોહા યુનિવર્સિટીમાં અંગ્રેજીના પ્રોફેસર અને સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસવિદ રીટા કોઠારીએ કર્યો છે. જેના પર પ્રથમ ચર્ચા 26 ડેબ્રુઆરી, રવિવારે સાંજે કોન્કિલડરીવીધમ ખાતે થશે. આ પહેલાં પુસ્તક વિશે વાત કરતાં રીટા કોઠારીએ જણાવ્યું કે, 2003માં જ્યારે આ પુસ્તક પ્રકાશિત થયું ત્યારે મારા કાને એના વિશે વાત પડેલી. એનું કારણ એ પણ એટલું રોકે કે તમને જે વિષયમાં રસ પડ્યો હોય તેની

વાત તમારા સુધી પહોંચી જાય. કારણ કે, હું એવું માનું છું કે, સાહિત્ય એટલે સમાજને સમજવો, સમાજને સાંકળવો અને સમાજનો અરિસો બની રહેવું એ સાહિત્યનું કામ છે. તેથી આપણા પારસી, મુસ્લિમ, આદિવાસી સમાજને પણ સમાવી લે એવો બહોળો વ્યાપ આપણા સાહિત્યનો હોવો જોઈએ. મેં આ પહેલાં ઈલા આરબ મહેતાના પુસ્તક વાડનો 'હેન્સ' નામે અંગ્રેજી અનુવાદ કરેલો, તેથી હામીદ કુરેશી સામેળને લાગ્યું કે, હું એ

વિષયની પ્રમાણિકતા અને નિસ્પૃહતા સાથે જોઉં છું, તેથી એમણે મારો સંપર્ક કર્યો અને આ પુસ્તકનો અનુવાદ થયો.

અગ્નિપરીક્ષાના અનુવાદની પ્રક્રિયા અંગે વાત કરતાં રીટા કોઠારીએ જણાવ્યું કે, હામીદભાઈની ભાષા સરળ હતી પણ એ સાદગી નીચે પણ એ ઘટનાનો આઘાત હતો. ગાંધી આશ્રમમાં સર્વધર્મ સમમાવમાં રહેલાં હિન્દુ, મુસ્લિમ લગ્નોમાં માનતા અને હિન્દુ છોકરી સાથે પરણેલા હામીદભાઈ એ ઘટનામાં મુસ્લિમ બની ગયા એ બાબતનો મૂક આઘાત એ પુસ્તકમાં છે. તેથી અનુવાદક તરીકે આ બાબતને ન્યાય કરવો જરૂરી છે. એમાં હામીદભાઈ સમાજનો વાંક નથી કાઢતા પણ રાજ્ય ઉચ્ચકક્ષાએનો એમના મનમાં રોષ છે. તેથી સમાજ, સરકાર અને પોલિસ પ્રત્યેનો તેમનો બાવ હું યોગ્ય રીતે મુકી શકું છતાં એક સંદર્ભ સાથે કામ કરું કે આ બાબત આજે પણ કેટલી પ્રસ્તુત છે એ મારા માટે અગત્યનું હતું. આ બાબત મેં મારા પુસ્તકના ખરિવેરામાં સમાજવવાની કોશિષ કરી છે.